

HATÁR GYŐZŐ

A Fény Megistenülése

Subrawardi

A bölcelet iránt érdeklődő olvasó, aki ÖZÖN KÖZÖNY c. munkám¹ *fénytartomány*-fejezeteiben, elmélődéseimben az optikus reflexív túltengéséről nem találta Suhrawardi nevét – *mea maxima culpa* –, joggal hiányolhatja.

Suhrawardi, tiszteletnevén a *Sejk al-Isbraq*, a Megvilágosodás Mestere, egyfelől a gubbiói Augustinus Steuchuszt (1497–1548), a *Philosophia Perennis* (világérvényes bölceletvallás) megálmodóját, másfelől másik szellemrokonát, a görög Georgiosz Gemisztosz Plethont (1360–1452) juttatja eszembe.

Plethon az olümposzvallás, az iszlám és a kereszténység összeolvasztásával mindeneget összebékítő, új, „pogányos” valláskonglomerátumról álmodozott: foglalatát, a háromkötetes *Nomon Szüingraphét* a szerző halála évében, egy évvel Konstantinápoly elfoglalása előtt Szkolariosz pátriárka elégette – mivel ősellenségét, Plethont, „eretnekségéért” már nem sikerült máglyára küldenie.² Suhrawardi viszont fiatalon, rosszkor és rossz helyen árulta el hitbéli eklekticizmusát s azt, hogy a zoroasztrianizmussal, a mandaeánus megváltóvallással és a Zeüshhittel kacérkodik. Amikor az olümposzvallás bölcsességárasztó Hermészét a Koránban Idriszszel, az Ószövetségben Énokkal azonosította – ezt már az ortodoxia sem nézhette jó szemmel, s nem csoda, hogy egyik életrajzírója, Shahrazuri úgy jellemezte: „olyan tigris volt, aki a maga ásta tigrisverembe esett”.

Amirak Muhhamad ibn Shihab al-Din Suhrawardi i.u. 1166 és 1171 között, az észak-perzsiái Zandzan városa mellett, egy majorságban született. Korán felkerekedett, hogy a „bölcsességben” (*bikmat*) megtalálja mesterét. Vándoréveiben bejárta Anatóliát, Szíriát; Damaszkuszban, Aleppóban már tanítványok sereglettek köré, de ő váltig mesterét kereste, aki aszkézisben, „spirituális látástudományban” tútesz rajta, s nem lelte. Hogy is lelte volna: alkatánál fogva született „rendszerépítő” volt; s mire a peripatetikusok és a zoroasztrianizmus örökségét alácsempésze alapvetésével elkészült, máris igen messze sodródott az iszlám arab skolasztikusaitól, akik váltig a *perzsát* szagolták rajta – annál is inkább, mivel a kétnyelvű auktor java opuszait perzsául írta.

Az 1200-as évek elején, egy útja alkalmával Suhrawardi csatlakozott ahhoz a fejedelmi karavánhoz, amelynek élén Malik Zahir kurd trónörökös, Szelaleddin szultán fia tevegelt. Sorsdöntő, „rokon lelkek” találkozása volt. A filozófus csakhamar azon vette észre magát, hogy udvaroncá vedlett, és a trónörökös kegyence lett. Úti rongyait fényes köntössel cserélte fel, s immár maguk az *ulémák* tolongtak körötte, hogy hallhassák a Megvilágosult szavát a Fények-Fényéről, aki *Allab*. Suhrawardinak megadatott, hogy (álomlátásban? látomásban? avagy a beszámoló a „találkozásról” irodalmi fogásnál nem egyéb?) találkozzék Ibn Szinnával (Avicennával), sőt, Arisztotelésszel is – jóllehet ez az ő „Arisztotelésze” Plotinosz nyelvét beszéli, és kiköpött tejtéstvére a neoplatonizmus iskolaalapítójának.

Lényegében Ibn Szinna rendszerét állványzatnak használta, melyet teletett, körülépített a maga zoroasztrianus és neoplatonikus *mitologizmáival*. Oly magabiztos volt s oly öntudatos, hogy még véletlenül sem kételkedett orákulum voltában; az arab filozófusokkal már indulásakor „egyenrangúnak” hirdette magát, mesteréről, Ibn Szinnáról így nyilatkozott: „a diszkurzív tudományokban, logikában, fizikában egyenrangú vagyok veled, kis híján felülmúlok; de az értelmi megérzés, az intuíció tudományában magasan fölötte állok”.

Egy olyan teokratikus társadalomban, amely a „világi” fogalmát hírből sem ismeri, a Szokásjog és Szentmagomány (a *Szunna* és a *Hadith*) letéteményeseivel, az iszlám arab jogász-teológusaival

szemben a perzsa misztikusnak a fennmaradásra semmi esélye nem volt s tán nem is lehetett az adott történelmi pillanatban, amikor az iszlám a keresztesekkel élethalálharcát vívta. Az *ulémák* nem kevesebbre akarták rábírní a trónörökös, mint hogy taszítsa el és vesse halálra kegyencét, akinek rajongó uszálya egyre nőtt. De Malik Zahir nem állt kötélnek. Ekkor feliratban fordultak magához Szelaleddinhez. Elébe tárták a „hamis próféta” üzelmeit – hogy „pogányos” eszméivel a trónörökös lelkét mételjezi, megbontva ezzel a szent háború arab harcosainak egységét; és Suhrawardi perbe fogását követelték. Az uralkodó másképp határozott: megparancsolta Malik Zahirnak, hogy végeztesse ki kegyencét. A trónörökös végül engedett az atyai parancsoknak, és „háromnapos hangos sírással” engesztelte áldozatát.

Az „Aleppói Megamártír” raboskodását és halálnemét illetően az iszlám hagiográfia kegyes találgatásra van utalva. Sahrazuri szerint „tömlöcében az ételt-italt megtagadták tőle”. Mások szerint önszántából kitarzott az éhhalál mellett, amíg vissza nem olvadt a Fények-Fényébe: „teremtőjébe”. Ismét mások szerint vagy megfojtották, vagy fejét vették; de van, aki azt mondja: levetették a vár fokáról, s tetemét, máglyáján, a hóhér égette el.

*

Valamiképp Mohamed az istenség Elküldöttjeinek sorában a végső, az Üzenet koronáriuma, ugyanúgy Suhrawardi a Megvilágosult filozófusok sorában amaz Utolsó, aki után senki nem jöhet, mert ő lezárja a Tant. Részben perzsa bölcséleti örökségének tulajdonítható, hogy a *Philosophia Perennis* megöröklőjének és utolsó igazi képviselőjének tekinti magát. Egy helyütt mintha maga a racionalizmus koboldja kacérkodnék vele, és közel jár Szent Ágoston, ill. Descartes *cogitőjához*; hogy rögtön utána lerombolja a racionalizmus gyanúját is: az ő megismeréstana a Megvilágosuláson, a Megérzésen és az istenlátó elme belső üzenetein alapszik, ami az eksztatikusnak adatik. Az *ishraqi* bölcsesség magasan fölötte áll mindannak, amit a görög „peripatetikusoktól” megtudhatunk. Csak természetes, hogy „transzban” lejegyzett beszélgetése során mesterével, Arisztotelésszel – arra a kérdésre, hogy vajon az Al-Farabihoz vagy Ibn Szinnához (Avicennához) hasonló „peripatetikusok” igazi filozófusok-e, válaszul ezt mondatja a Sztageiritiával:

– Korántsem! Az olyan szufik, mint Al-Bisztámi vagy Al-Tustari, ezerszer inkább filozófusok: ők az igaziak.

Suhrawardi tanítása szerint az új tudományt – mely, ne feledjük, szükségképp a „Fények-Fényéhez”, *Allabhoz* kell hogy elvezessen: a fénytudományt Hermész találta fel, és adta át Nyugaton olyan bölcseneknek, mint Püthagorasz, Empedoklész, Platón, Aszklepiósz; így jutott el hozzá, a perzsa papkirályok láncán, Kayumarth, Faridún, Kay Kushraw közvetítésével – és a nagy szufi mesterek láncán, Abu Yazid Al-Bisztámi, Abu Hasszán Al-Kharraqani és Mansur Al-Halladz közvetítésével: hozzá és senki máshoz. Ő az, aki „bezárja a sort”, ahol Spinoza szerint „az istenség nem lehet oly eszélytelen, hogy embert teremtsen az értelem adománya nélkül, s ennek megadását Arisztotelészre bízta” – ott Suhrawardi mintegy hozzáteszi: „sem hogy Arisztotelész legyen az igazság egyetlen kapuja, amelyen keresztül hozzáférhető”. Érzékeltetve ezzel, hogy Arisztotelészt mesterének fogadja el ugyan, de nem tekinti sem a racionalizmus első forrásának, sem az egyetlen útnak, amely a bölcsességhez elvezet. Suhrawardi „tipológiája” a filozófusokat három osztályba sorolja:

(1) már megvilágosultak ugyan, de a „peripatetikus” bölcséletben járatlanok

(2) járatosak a „peripatetikusok” bölcséletében, de a megvilágosulásig nem jutottak el

(3) mind a „peripatetikusok”, mind pedig a megvilágosulás bölcséletében járatosak. Ők az igazi filozófusok, és méltók arra, hogy Allah helytartói (*Khalifat Allah*) legyenek a Földön.

Suhrawardi „angyaltana” teljességgel Zoroaszter angelológiáján alapszik, és alig egyéb, mint a plotinoszi fényemanációk és a perzsa angyalkatalógusok amalgámja; lényegében a „fénytudomány” alfejezete és egyfajta pszeudofizikai világkép, melyben a „szélességi” és „hosszúsági” kerúbok dolga, hogy felügyeljenek a munkáló/üzemeltető angyalok légióira:

a *longitudinális* arkangyalok kara („*tuli*” – a platóni *Arché*), az első és közvetlen fényleáradás, amely híven tükrözi kibocsátóját, az *ős-elvet* (aki *Wajib Al-Wujud*, a Fények-Fénye), s nem más, mint maga *Allab* –

a *latitudinális* arkangyalok kara („*arrad*” – a platóni *Eidolon*), Allah férfierejének lesugárzása. Beleveszhetnénk, de nem tesszük (ízeltől: *Urdibibisht* a Tűz, *Khurdad* a Víz, *Murdad* a növényvilág, *Shabriwar* az Ásványok, *Aspandarmaz* a Szerelem arkangyala etc. etc.), a rajongásteológia e szóeleményekben kifogyhatatlan. Aminek megejtő bizonyítéka a miszterozófus „fénytudománya” – ebben Suhrawardi invenciójának buzgalma Kaiszareiai Nagy Szent Bazil, valamint a jeles angol skolasztikus, Robert Grosseteste lincolni püspök fényelméletét juttatja eszünkbe³.

A megvilágosulás „episztemológiája” a fény 15 *moduszát* sorolja fel, melyekkel a Tanítvány a beavattatás során találkozik. Minden egyes fény: „útcél”; ám hogy e zarándokúton a „Fények-Fénye” felé felhaladhasson, ki kell hogy lépjen „testi valóságából” – oly mesterfogás, amelyet alvásmegvonással, önsanyargatással és az aszkézis különféle „próbáival” érhet el,ő

ha a *tajrid* (testből való kilépés) mesterfogását elsajátította, az „Igaz Úton Járó” eksztatikus, felhaladóban, a következő fényélményeken keresztül lép mind magasabbra:

az Első Fény, amelynek sugárzása kellemes érzés, de nem állandó

a Második Fény, amely társaira is sugárzik, és a novíciusra úgy hat, mintha villám sújtotta volna

a Harmadik Fény. Megnyugtató és át- meg átjárja a gnosztikus szívet. Termásvíz módjára mintha végigömlenék a Tanítványon: igen jó

a Negyedik Fény. A vizionáriusnak a szívére sugárzik. Hosszan tartó és mámorító egyszersmind

az Ötödik Fény. A kegyelem boldogító érzése a szeretet által

a Hatodik Fény már úgy süt, hogy szinte éget. Parázsolásának oka: az értelem fokozott receptivitása: felnyílása a Fényre

a Hetedik Fény: pásmája erősödve felénk ragyogó, míg végezetre elhomályosítja a Napot

a Nyolcadik Fény kéjelmes, és sugárzása mintha minden egyes hajunk szálából indulna ki: perzselése nem lankad

a Kilencedik Fény: fájdalmasan hasgató gyönyörézés

a Tizedik Fény: oly velünk született konfigurációkból, ábrákból/képzetekből ered, amelyek magában az agyban székelnek

a Tizenegyedik Fény: az *ego* kisugárzása, amely bevilágítja az emberlény minden spirituális íze-porcikáját

a Tizenkettedik Fény: fényereje iszonytató

a Tizenharmadik Fény: ebből születik az *ego*, mely abban felfüggesztve lebegni látszik. A fénylés e magas grádusán megtetszik az *ego* testnélkülisége – inkorporealitása

a Tizennegyedik Fény: malomkő súlyával a novíciusra oly igen ránehezedik, hogy majd szinte kibírhatatlan (felkiált, de saját hangját nem hallja)

a Tizenötödik Fény: az emberteremtény anyagi *énjének* Oka és testének Mozgatója. Az immár *Beavatottnak*: a megérkezés a lélek spirituális „honába”, ami a *fény*. A mindenség alapanyaga: a *fény*, miáltal a Minden a Fények-Fényén belül való; *Allab* tengerzésében, az istenség létének részese: nincs más lét, ill. létező Rajta kívül. (E szélsőséges panteizmus az *ishraqi* gondolkodás annáleszeiben nem a kivétel, hanem a szabály.)

a felhaladó, aki a fény tizenöt grádusán a tetőre ér, a Nyolcadik Mennyéggel találja magát szemben, s mihelyt a „Nyakszirt Nélküli Orcára” rálát, az, amivel egyesül és azonosul, nem más, mint az *Alam Mithal*: az *Őselv*, az *Arché* látomásvilága. Onnantova *Allab* tartalmazza: „Vele, Benne és Általa létező”. Suhrawardi szerint ebben az állapotában a bölcs, *Allab* hatalmában részesülve, egyúttal *csodamívelő* is; rajta, Suhrawardin kívül csupán Hermésznek, Platónnak és Mohamednek adatott meg, hogy az emanációk tizenöt grádusán felhaladva, a „Nyakszirt Nélküli Orcára” rálássanak, és belevevessék magukat a Fények-Fénye plerómájába.

Ha eddig nem tudtuk volna, most megtudjuk, hogy a Szentlélek (*Rub Al-Qudus*) egyenlő és azonos Mohamed Próféta Mindmagasztos Lelkével; az istenfénylést viszont, amely minden teremtett lélekben ott ragyog, a magzatnak Gábiel (*Gibril*) arkangyal adagolja. Ugyanakkor Zoroaszter angyalai sem hagyják zavartatni magukat, ők is szolgálnak némi „örök tűzzel”, amely a csecsemőben az „ember” ősképének a hordozója. Ezenfelül kinek-kinek megvan a maga őrangyala, ki is, kettészakadva, felerészben az újszülött testébe költözik, felerészben fölötte lebegve, ellátja őrszolgálatát. Maga Gábiel, lévén a testfölötti és a testben élő világ között a Közvetítő, a fényemanációk lépcsőzetes láncán lefelé haladva – neki jut a feladat, hogy közvetítse: ő kapja el és adja át az (immár alantas emberrnyelven szóló) Igét, amely maga is istenfény, és nem más, mint a Korán.

Allab igéi oly tündökletesek, hogy a soklépcsős leszállás után is még mindig elég tüzesen fénylenek, hogy rááradjanak a Földre, és beragyogják a lelkeket. Suhrawardi angyalainak, azonfelül, hogy „csupafény” lények, kulcsszerepük van a teremtett világ forgadozásának fenntartásában. Az istenfény „vederláncán”, a sorban legalul, Gábiel valóságos csudalény: „két szárnya van. A jobb szárny szín-fény, szín-testetlen, s létét *Allab* közvetlen lesugárzásától kapja. A másik, a bal, szárnyközépen magán viseli a Sötétség Jegyét; ez a létezés pecsétje rajta felülről, míg a szárnya alsó felét a nemlét felé fordítja. Ahol az istenséghez kapcsolódik, onnan nézve létező; ha lényege (állaga) felől közelítjük, onnan nézve mondhatni – nincs.” Mindezt egy 14. századi perzsa, névtelen másoló kommentárjából tudjuk, aki Indiában élt, és kódexe felfedezése az arab világban, ez a (Suhrawardinak tulajdonított) „Gábiel Szárnyának Éneke” az *isbraq*-i teozófia megújulására, másodvirágzására vezetett. Az „aggastyán”, akinek képében az arkangyal a Tanítványnak megmutatkozik, apró adagokban, lépésről lépésre bontja ki az érzékfölötti világ Nagy *Arcanumát*. Ha elhagyjuk a korporeális világ dimenzióit – mely hogy négy sarkallatával az arkangyal szárnyán függ, mondanunk sem kell: felemelkedünk a *Mundus Imaginalis* fényvilágába. Suhrawardi (a *Hik-mat Al-Isbraq*-ban) eligazító térképpel, folyók, városok neveivel is szolgál. A nyolc tartomány közül megismerjük *Jabilqa*, *Jabirsa* és *Hurqaliya* szépségeit; azonos nevű fővárosaikban a csodák mindennaposak. Az utcákat, függőkereteket betöltő, mindennél édesebb *Szférák Zenéjét* csupán a beavatott hallhatja meg; aminthogy az alanti világ platóni *ideáit* is csak az pillanthatja meg, aki a Trónzsámoly elé leteríti – „hegyével” a Mennyei Mekka felé mutató – imaszőnyegét.

*

Aki minekelőtte nekiülne, nem koplal negyven napig, nem fogja megérteni a *Hikmat Al-Isbraq* – „A Megvilágosulás Filozófiája” – mélységeit, mondja Suhrawardi. De bizony ha a bölcsellettörténet minden nagy rendszeralkotója elvárná, hogy alapművének felnyitása előtt negyven napig koplaljunk, akkor elsőbbit valóságos koplaloművészek kéne lennünk.

Mert meg kell hagyni, Suhrawardi rendszeralkotó a javából; nagy műveltségű, bámulatos szellemerőről tanúskodó elme, s ahhoz képest, hogy milyen rövid időt engedélyezett alkotómunkára végzete, életműve mind terjedelmére, mind hatására nézve egyedülálló. Univerzális teljességre törekedett, hogy rendszere mindenre választ adhasson – elvetette a preegzisztencia gondolatát, a lélekelméletet kétségbe vonni eszébe sem jutott ugyan, de a halhatatlanságot csak azoknak a „lelkeknek” és oly mértékben helyzete kilátásba, amilyen mértékben megszívlelik a fénytudomány Igéjét, és elindulnak az emanációk lépcsőzetein, Mindmagasztos Trónján a Fények-Fénye felé. Episztemológia, fizika, logika, jogalkotás, velünk született eszmék, prekogníció, a *Hadith* és a *Szunna* – a Mester a teokratikus gondolkodás úgyszólván minden területén hallatta szavát, meghirdette megfellebezhetetlen szentenciáit.

De az eszmetörténet változásainak frontális támadása kikerülhetetlen. Az idő csapdája ez, benne vagyunk mindannyian – e lerohanással számolnunk kell. Így hát hogy is lehetne másként: a rajongásteológia „fénytudománya”, a fényföldszint első lépcsőjétől fel a Mennégből lesugárzó „Nyakszirt Nélküli Orca” belevakulásáig, mindez ömlengések/attribútumok/tiszteletnevek/áradozások után az újkori gondolkodó kijózanító szava – hideg zuhany.

Igaz, Suhrawardi távolról sem semmizí ki a racionalitást, a *fajlaszuf* „való világot” a gondolkozásból; de jelentéktelennek tekinti a megismerés „igazi forrásához”, az istenfénylés megpillantásához képest. Mai szemmel ezzel, ezen a ponton a filozófiából máris kivetkezik, hogy a teozófusok karavánjához csatlakozva elinduljon a szellem átellenes féltékéje felé, az antipodusokra. Mekka-i zárandoklat ez, a mámor önmérgezése; a misztikus elragadtatásban szabadjára engedett képzelet, ill. képelképzelés, az *Alam-Al-Mithal* – a „Rajzó Képek Tisztaságos Világa”, a *Mundus Imaginalis*; s ez meg mintha rárimelne Giordano Brunónak arra a tételére, hogy a megismerés elsődleges forrása a képzelet...

De bizonyosan van valami *je ne sais quoi*, ami megkülönbözteti a vallásban élő fantaszták fantazmáit a filozófia munkafogalmaitól

mert lett légyen bár Suhrawardinak ezer meg ezer látomása a fény univerzumáról, amely – a plotinoszi *EGY* fényrobbanásában – a Trónoló Istenség szinonimája, arról soha, semmiféle látomása sem nem volt, sem nem lehetett, hogy ő maga: az agyállomány fiziológiás működésének a *becsapottja*, tulajdon érző szervének a *rászedettje*. Hogy voltaképp az optikus reflexív játszadzik elméjében az elmélődés ingertükrén, természet szabta túlműködésében holmi *logizmak* formáját öltve magára.

Így van ez rendjén, a gondolathordozó *endofázia* – a belső beszéd osztovátáján. És ami a nyelvben mint beépített idiotizmus kezdődik, az ott folytatódik az elme beépített idiotizmusaiban, úgy, ahogyan a *neuron* szerkezetéből és működéséből következnek – – –

csoda-e hát, hogy a bölcseletörténet kilentcizede – nyelvemlék-filozoféma...?!

Szemelvények a szerző készülő könyvéből; megjelenik a Terebess Collection könyvheti kiadásában.

¹London, 1980, 1993 és Békéscsaba, 1997.

²Plethon tervezett „Zetisz-vallásáról” csak onnan tudunk, hogy művének egy töredéke, a *Peri Heimarmenész* fennmaradt.

³I. H. Gy.: ÖZÖN KÖZÖNY, 169–174. Tevan – Békéscsaba, 1997.

⁴Egy apokrifá szerint másik álomlátásában a Kaabát „rangban és szentségben maga mögé utasította”; mitől az építmény annyira megdühödött, hogy „levetette fátyolruháját, eltiltotta a körbejárás szertartásától, és szörnyeteg száját nagyra tátva, már épp befalni készült a vakmerőt, amikor Allah közbelépett; korholó szózatára Al-Arabi igaz töredelemmel megkövette a Követ, elismerve a szentségben főségét; mire az, vérben forgó szemére, szörnyeteg szájára ismét ráhúzta fátyolruháját, és visszaváltzott azzá a jámbor Kaaba-kövé, ami volt”.

⁵Ibn Arabi, ki Spanyolországban a szufik egyik legfeltűnőbb képviselője a 12. században, nem annyira misztikus, mint inkább spiritiszta, és a spanyol arabok könnyűhítűségét és babonáját önző célokra felhasználó iparlovag” – írja róla Goldziher Ignác akadémiai székfoglalójában.

Mi sem jellemzőbb a kor szellemiségére, mint az az epizód, amiről maga a nagy szufi is megemlékezik. Rhondában meglátogatta régi mesterét, Abd Allah Al-Rundit, hogy bemutassa tanítványát és élettársát, Al-Habashit. Rájuk esteledett, de a házban mécs még nem égett sehol. A ifjú széplegény lámpavilágot kért, mert kíváncsi lett Al-Rundi „mutatványaira”, ki a környéken kegyes csodatékony szufi hírében állott.

– Mi sem könnyebb – úgymond a házigazda; azzal a virágágy szegélyéről fűcsomót tépett, rálegyintett tenyerével, a fű lángra lobbant, és annak tüzeivel máris meggyújthatták az asztali lámpás olaját.

Az iszlám annyi „csodával” dicsekedhet, hogy statisztikájával minden más világvallásra rászégyenít. Volt szufi szent, aki imaszőnyegét hat láb magasban terjegette ki, a helyben lebegő szőnyegre felszökkent, és azon, a szájatíti tömeg feje fölött mintegy „levítálva” végezte imáit. Volt szufi szent, aki vízen járt, s utána büszkén mutatta talpát, hogy szárazon maradt. Volt szufi szent, aki „odagondolta” magát, ahová akarta: százmérföldeket tett meg pillanatok alatt; ez a *tayy al-ard* ritka nagy csodája: „a föld hátraszalad” a szent lába alatt. Hasonló csodával élete végén Ibn Arabi is dicsekedhetett.

⁶Abu Bakr: az első kalifa; Mohamed utódja az uralkodásban, és apósa – lévén a Próféta felesége: Aisha apja. Omár (v. Umár) Ibn Al-Khattab, a második kalifa, a Póféta leghévb társa – „az iszlám birodalom alapvetője”.

⁷A szufi Bölcseletben ok és okozat nincs, minden egyvégtől Allahnak tulajdonítható. Aki „ellövi nyilat”, tévesen hiszi, hogy az új húrját ő maga pendíti el: ujjában Allah munkál, a nyílvevőnek Ő a kilövője s ő a röptetője egyszersmind. A történelés teljes kombinatorikája Allah eleve-elrendelésében és tudásában, a teremtés előttről a végítéletig hermetikusan leolmozott és lezárt: „kezdeté előtt befejezett.”

⁸1190-ben, Sevilla mellett és egyebütt. Az *Al-Futubat*-ban külön fejezetben fejtegeti: nem elmezavarodottak ők, hanem Allah szent emberei. Bajukat a teofánia okozza, a hirtelen istenlátás felkészületlenül éri őket: elméjük *ép*, de értelmüket Allah magához vette, s most szűnős-szűnhetetlen gyönyörködnek látásában.

⁹Más-más szerző a „Megamártír” kivégzése évétől 1191-et, 1208-at, 1211-et, 1214-et jelöli meg.

¹⁰S ahogyan utóbb gróf Bethlen Miklós ábrándvilágában felmerült a csodatékony „fejedelmi frigy”, amely örök békét teremthetett volna az Ottomán Birodalom és a Habsburgok között – úgy őrzi a történelem azt a patinás mendemondát, hogy erre az örök békére a frank keresztések és kurdok/arabok közt egy titkon tervezett „fejedelmi frigy” tette volna rá a pecsétet.

¹¹Utóbb, „nyelve béklyójáról” megfeledezve, Ibn Al-Arabi versben sok mindent elárult a titokból. Pl. ahol a fő-fő szenteknek fölébe helyezi magát: „Mit nekem Mózes vagy Jézus, ha én valamennyiük *gyűjtő edénye* vagyok.” Másutt meg, Mohamedre célozva, így ír: „Vesd rá tekinteted: ama Jegy a hátamon, hogy magam is igaz hitünk Pecséteje vagyok, az Ő hátán is ott van.” Egyik életrajzírója, Jandi szerint Al-Arabi háta közepén „olyan betüremlés volt, amelybe egy fáciántójs befér”. Hasonló „jegy” volt a Próféta hátán is, ugyanott.

¹²Ibn Rusud, aki a nyugati skolasztikában Arisztotelész-kommentárjaival új irányú impulzust adott a hittudománynak; de az iszlámban elsikkadt, és alig tartották számon.

¹³1202-ben, Mekkába érkezésekor látta meg a Kaaba körül hullámzó forgatagban Maqam Ibrahim imám „fejedelmi termetű” lányát; utóbb fellelte társaságban és megkönyékezte szerelmével, de a lány hűvös és elutasító maradt. A Szépséges Nizam 1213-ban, apja halála után a Dar Al-Falak zárdába vonult, és ott fejezte be életét – az első „szufi” zárda volt Bagdadban, amelyet szent életű nők számára létesítettek. Ibn Arabi hozzá írt költeményes könyve, a *Tarjuman Al-Asbwaq* („A Tűzlő Vágyak Tolmácsa”) annyira elhírhedt a puha pornográfiát súroló erotikájáról, hogy külön kommentárban kellett rámutatnia „magasrendű misztikus értelmére”.